

Új idők új dalai

PUBLICISZTIKA - LXIV. évfolyam, 34. szám, 2020. augusztus 19.

A múltat megszépítő módon 50-es éveknek nevezett diktatúra alatt a valósághoz közel álló legendák szerint a kulturális életben valamilyen pozícióban ülő emberek reggelenként remegő kézzel nézték át a *Szabad Nép* lapjait: vajon nem említik-e őket mint a népi demokrácia ellenségeit. Mert ha igen, akkor kezdhettek pakolni a kisböröndbe, hátha szólni fog a csengő hamarosan. Vagy jó esetben áthelyezték őket valami vidéki porfészek könyvtárvezetőjének. Idősebb barátaim újra fiatalnak érezhetik magukat, mert a *Magyar Nemzet* néven megjelenő napilapnak sikerült felelevenítenie e szépnek aligha mondható hagyományt.

Tudomány az újságban

Nem először sorolom a jobboldali értelmiségek mértékadó alakjait, például Pálinkás Józsefet, Prőhle Gergelyt, Hammerstein Juditot, Hatos Pált, akiket először többnyire a pártsajtó hasábjain pécéztek ki, majd idővel el is veszítették korábbi magas pozíciójukat. Szerencsére csak azt, mert Recsk vagy Hortobágy már nem aktuális, de el tudom képzelni mindazokat, akik még a helyükön ülnek, milyen érzésekkel klikkelnek rá a reggeli újságra.

Amióta a kultúrharcnak beállított helyfoglalás elérte a tudomány egyes szegmenseit is, már egyszerű kutatók is bekerülhettek a sztahanovista faliújság „Ellenségeink” című rovatába. A történész szakembernek nehezen mondható, most „alkotói szabadságon” lévő korábbi KESMA-főszerkesztő Szakács Árpád Romsics Ignácot pécézte ki, mert Romsics szerinte nem tulajdonított kellő jelentőséget a szabadkőműveseknek a Trianon felé vezető úton. Még mielőtt ez a vita, amelyben egyébként szakmabeli történészek is megszólaltak, lezárult volna, múlt kedden Franka Tibor neve fölött egy rendkívül furcsa cikk jelent meg, amelyben a szerző (?) részben Kásler őstörténeti magyarázatait igyekszik megvédeni, részben pedig két elismert kutatót támad meg minősíthetetlen vádakkal, mint például, hogy „az Aczél György-féle istállóban pallérozódott” (mintha Aczél valaha is érdekelte volna a régészet), vagy hogy „a Medgyessy-Gyurcsány-érában [állította] a Magyar Tudományos Akadémia vezetése a frissen alapított archeogenetikai laboratóriuma élére” őket – 2003-ban, amikor Vizi E. Szilveszter MTA-elnök támogatásával ők maguk hozták létre ezt a műhelyt.

Franka Tibor, akit egy újságíró-iskola, majd a Foxi-Maxi elvégzése után az Aczél-éra elszenvédőjének jelmezében mint az akkori kormánylap, a *Magyar Hírlap* főmunkatársa ért a rendszerváltás, újságíróként például meginterjúvolhatta volna mindazokat, akik a véleménycikkében felsorolt tudományos állításokat súgták neki, valamint azokat is, akik a két régészt ilyen dehonesztáló, sőt becsületsértő kijelentésekkel illették. De hogy a saját neve alatt abszolút outsiderként tudományos érveknek látszó megjegyzéseket soroljon, az nem őt, hanem a cikkét közlő „polgári” sajtóterméket minősíti. Amennyiben riportot készített volna, akkor az interjúalanyával lehetne vitatkozni. Frankával azonban nem lehet, mert nem szakember, csak egy elszabadult faliújságcikk-író, amint az írását közlő sajtótermék számos más szerzője is, akik azzal látják igazolva tevékenységüket, hogy az általuk bevádoltakat előbb-utóbb eltávolítják (vezető) állásukból. És ehhez a vádaknak még csak igaznak sem kell lenniük, mint ahogy a megidézett korban sem voltak azok.

Az ilyen színvonalú írásokra azonban a megtámadottaknak nem szabad válaszolniuk. Helyettük, ha van még tudományos tisztesség, közvetlen vagy magasabb főnökeiknek kell kijelenteniük, hogy túrhetetlenek

tartják, hogy a tudományon kívülről kívánják megmondani, mi számít helyes vagy netán államilag támogatható kutatásnak, hogy előre meghatározott eredményeket várnak el, sőt még a terminológiát is megszabják nekik. Ebben akár a ma Alaptörvénynek nevezett Alkotmányra is lehet hivatkozni, amely kimondja, hogy „[t]udományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak”. Ez pedig magától értetődően vonatkozik akár egy miniszterre is, még ha éppen véletlenül az őstörténet is a hobbija, és a miniszteri szobájából hirdeti az általa anyagilag is támogatott és szerzőségét hirdető kutatási eredményeket – a tudományetika szabályait is megsértve.

(Záradék: A cikket még a jegyzetekben sem linkelem ide. Akinek van gusztusa hozzá, keresse meg. A MAKI által jegyzett MTI-közlemény és a témával kritikusan foglalkozó kutatók elemzésének a linkjét azonban ott megadom.)¹

A kutatóhálózat jövője

Akiknek persze szólniuk kellene, azok nincsenek könnyű helyzetben. Az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH) több igazgatójának és főigazgatójának a kinevezése ez év végén jár le, a Régészeti Intézetet is magában foglaló Bölcsészettudományi Kutatóközpont (BTK) vezetője pedig nem pályázik újra. Egyedül az ELKH elnöke, Maróth Miklós van abban a pozícióban és rendelkezik azzal hivatali tekintéllyel, hogy visszautasítsa a fent ismertetett inszINUÁCIÓT. Ráadásul tudomásom szerint sosem pártolta a hagymázos nyelvrokoni hasonlítgatásokat, tehát tulajdonképpen szakmai oldalról is joga van beleszólni a kérdéses kutatásoknak legalább egy részébe. Távol álljon tőlem persze, hogy kívülállóként tanácsot adjak az elnök úrnak, de nyilván ő is tisztában van vele, hogy a Magyarországi Kutató Intézet (MAKI) éppen a BTK kutatóintézeteitől veszi el, ha nem is a levegőt, de az anyagi forrásokat és, ami még több, a tudományos hitelességet.

A MAKI-ban ugyanis történelmi, régészeti, filozófiai kutatások is folynak, bár a régészettől eltekintve nem mondható túl nagy hatásúnak vagy terjedelműnek a kutatási eredmények sora. Az biztos, hogy a közzétett és a köztévében szinte nem telik el nap, hogy ne szerepeljenek a munkatársak, de az intézet neve és sok pontban részletezett feladatai a kutatást, és nem a médiamegjelenést írják elő.² A most már részletesen is látható és jól adatolt munkatársi lista azonban messze van még a tervezett és engedélyezett 101 főtől, még ha álláspályázatokat nem is látunk sem a MAKI honlapján, sem más fórumokon. Így tulajdonképpen rejtély, hogyan születnek a munkatársak, illetve hogyan lett például (a BTK-hoz átigazolt korábbi helyett) új vezetője a Klasszika-filológiai Kutatóközpontnak, amely egyébként hatfős állományával a nagyobbak közé tartozik, hiszen az Eszmetörténelmi Kutatóközpontnak a neve által sugallt mérete ellenére mindössze két tagja van – a vezetővel együtt. A MAKI „kutatóközpontjai” a több száz tudóst foglalkoztató BTK-ban legföljebb kutatócsoportok lehetnének, bár eddig mutatott teljesítményük alapján még azok sem.

Az ELKH és a MAKI közötti tapasztalatcseréhez a közeljövőben nem kell autóba ülni. Mint a *Magyar Közlöny* ismertette, az ELKH a belvárosi Alkotmány utca 29., a MAKI ugyanott a 25. szám alá fog költözni, és mindketten egy-egy Lánchíd-közbeszerzés nagyságrendű kormányadományból újíthatják fel irodaépületüket. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy amikor nagyjából egy hasonló méretű épületben elhelyezett, kb. 130-as létszámú egykori akadémiai kutatóintézetemet pár éve a pincétől a padlásig, új fűtő- és hűtőrendszer beszerelésével, közművekkel stb. együtt renoválták, az MTA összesen 600 millió Ft-ot szánt rá. Igaz, a vízcsapok nem aranyból készültek, és a cégtulajdonos nevét sem találtuk volna meg a magyar milliárdosok névsorában.

Persze az ELKH is ki van téve a múltkori írásomban említett kremlinológiai jellegű találgatásoknak, hiszen nemcsak a MAKI és így közvetve Kásler miniszter harapott bele a felségterületébe, hanem a másik érintett miniszter, Palkovics László is nyilván érvényesítené a befolyását. Ami a hírek szerint mintha csökkenni

látszana, mert úgy tudni, az eddigi megbízott főtitkár, az ITM korábbi helyettes államtitkára, Szigeti Ádám, aki a KH „kiszervezésének” részleteit intézte (a háttérben itt, és mint látni fogjuk, máshol is fontos szerepet játszó Gál András Levente segítségével), nem pályázott a tisztségre. Szintén nincs a pályázók között Szigeti helyettese, Lacsny Márton, aki vele együtt járta végig az átalakítás stádiumait, majd az ELKH létrehozása után az egyes központokat, intézeteket. Most persze mindenki azon töri a fejét, hogy a szeptember 1-jével kinevezendő főtitkár Maróth vagy Palkovics embere lesz-e, mert ez a jelzés hosszú távra megjósolhatja az ELKH jövőjét.

Szeptemberben nemcsak a kutatók jogviszonyára vonatkozó törvény becikkelyezése várható, ami majd megfosztja őket közalkalmazotti státuszuktól és a munka törvénykönyve (Mt.) alá rendeli őket, hanem annak az egyéves moratóriumnak a lejárta is, amely alatt a KH-hoz nem nyúltak hozzá. Felteszem, hogy a változásokkal megvárják az új (fő)igazgatók kinevezését, de a tervezés nyilván addig is elindul. Itt főleg a humán és társadalomtudományi részlegeknek van félnivalójuk, látva a pártsajtó egyre erősebb befeszülését és egyre durvább szókincsét.

Ami a közelmúltban oly nagy port felvert „egymondatos terveket” illeti, valahogy elkerülte a figyelmet az a tény, hogy a KH tagintézményei az év eleje óta nem egy vaskos úgynevezett stratégiai tervet készítettek. Ezekben részletezték azokat a fő irányokat, amelyek mentén az elkövetkező években kutatni akarnak. Az egynapos határidővel bekért „zanzákat” egy bölcsebb vezetés akár oly módon is kommunikálhatta volna a kutatói és azon kívüli közvéleménynek, hogy „vezetői összefoglalókat” kért csupán a korábbi elaborátumokhoz. Az persze menthetlen hiba, hogy ezt az anyagot az idei évre szólóan kérte, amikor annak a második fele is jócskán elkezdődött már.

Jelzem, az egyes intézetek és bennük a kutatócsoportok szokás szerint elkészítették éves terveiket, hiszen azok nélkül hogyan tudnák saját belső, illetve intézeten belüli feladataikat kijelölni, majd értékelésüket elvégezni? A kutatásvezető ugyanis tisztában van vele, hogy nem csupán álmodozni küldték, hanem elszámoltatható munkavégzést várnak el tőle, tervek és azok szerint számon kérhető teljesítések alapján. Mellesleg ezzel a saját lelkiismeretének és a „megrendelőnek”, a kutatást finanszírozó közösségnek is tartozik, továbbá csak így tudja nyilvántartani a hozzá beosztott vagy általa felkért munkatársak eredményeit is. Az ELKH láthatólag most kezdi a „szakmát”, és ha az MTA-nál hagyták volna a KH-t, akkor sokkal olajozottabban mennének a dolgok – bár akkor sem hibátlanul, de ezt most már minnek is hányorgassuk fel.

Egyetemek a rajtvonalon

Augusztus 1-je elmúlva új élet köszöntött be számos egyetemen, hiszen ekkortól működik a Corvinus mellett további hat intézmény alapítványi formában. Közülük kettő, az iparművészeti (MOME) és az állatorvosi (ÁOE) biztosra mondhatóan maga is sürgette a változtatást, a többiek pedig elfogadták a sorsukat, kreatívan alkalmazva a régi mondást: „Ha legyőzni nem tudod őket, csatlakozz hozzájuk!”

A törvények meglepetésszerű benyújtását követő tárgyalásokon természetesen az érintett egyetemeknek a felső vezetői vettek részt, csakhogy információikat csupán egy válogatott körrel osztották meg, a „közrendű” oktatók és persze a hallgatók is utólag és szűrt információkból értesültek arról, mi vár rájuk. Az együttműködést azzal honorálták az ITM-ben, hogy a kuratóriumokat nem teljesen a megkérdezésük nélkül állították össze.**3**

Ezt leginkább a két „eminens” intézmény vonatkozásában láthatjuk. A MOME és az ÁOE rektora is tag lett az egyetemek fölé rendelt testületekben – szemben a másik négygel, ahol a rektorokat kihagyták belőlük. Azt is tudni lehet, hogy mind a MOME, mind az ÁOE már jó ideje előkelő helyet foglalnak el a „kedvencek” listáján, hiszen a MOME-nak a rektora Palkovics miniszteri biztosa, az ÁOE pedig pár éve kiválhatott a gödöllői agráregyetemből ekképpen megmenekülve a mostani nagy átszervezéstől, amire alább még kitérek. Ráadásul a Fidesz-szimpatizánsok talán náluk vannak a legnagyobb arányban képviselve, hiszen

elnökük a (Sótonyi Péter rektort is tagként felsoroló) Batthyány Professzori Kör korábbi elnöke, Náray-Szabó Gábor akadémikus, és a kuratóriumi tagok között ott az előző földművelésügyi miniszter, Fazekas Sándor, valamint az Orbán család ügyvédjeként emlegetett Bajkai István is.

Más a helyzet a MOME-nél, ahol a jelenlegi és az exrektor mellett az ország 50 leggazdagabbja közé tartozó „ingatlanfejlesztő” és egy Matolcsy-közeli kft.-igazgató fölül a 36 évével legfiatalabb kuratóriumi elnököt, Böszörményi-Nagy Gergelyt helyezték. A fiatalítás máshol is látható, hiszen Miskolcon a 40 éves minisztert, Varga Juditot látta a kormányzat a legalkalmasabbnak az elnöki posztra. Ott a politikai vonalat őmellette a tavaly leköszönt helyi polgármester, Kriza Ákos képviseli. A hallgatói létszámában erősen lefelé tendáló kecskeméti egyetemen is csak 45 éves az elnök, a Matolcsy-alapítványok igazgatója, Csizmadia Norbert, aki viszont idén júniusban megvédte doktori értekezését Pécsen, mellette pedig Lezsák Sándor és egy másik MNB-alapítványi igazgató biztosítja a politikai vonalat. Győrtött a helyi Audi-gyár egyik igazgatója lett az elnök, amiből arra gondolhatnánk, hogy tökéletes ipari szakember, csak hogy Knáb Erzsébet a személyügyi igazgató, tisztességes bölcsészkarrierrel és nyelvész PhD-vel a háta mögött. Ott a mérnök-szakmai vonalat egyedül Palkovics mentora, az eddigi MTA-alelnök Bokor József képviseli, a politikai oldalról jött mindenhez értő ifjú külügyminiszter és a helyi (egyébként orvos) polgármester mellett. A kakukkfőka itt a nyugalmazott megyéspüspök Pápai Lajos, aki remélhetőleg lelki vigaszt is nyújt majd a tagtársaknak. A Soproni Egyetemen első látásra nem találunk politikai kinevezettet, itt azonban maga az elnök személye a rejtély: Csányi Sándort ugyanis minden forrás az év végére átalakuló gödöllői monstre agráregyetem kuratóriumi elnökeként emlegeti, márpedig két helyen még ő sem lehet elnök. Lehet, hogy csak begyakorol Sopronban?4

Minisztereket, bankelnököket más országokban az egyetemek amolyan tiszteletbeli vezetőknek: kancellárnak vagy elnöknek kérnek fel. Ők adják át a diplomákat, megjelenésükkel emelik az ünnepségek fényét, nevükkel segítenek az adományok gyűjtésében, de gyakorlati feladataik nincsenek. Alig hiszem, hogy aktív miniszterek a napi munkában ugyanolyan erő- és időbefektetéssel fognak dolgozni, mint teszem azt egy nyugdíjas polgármester. Ne feledjük, az összes új szabályzatot nekik kell jóváhagyniuk, jó sok döntést meg kell hozniuk, és még ha az ITM állandó jogásza elvégzik is a papírmunkát, a felelősség a testületé és mindenekelőtt az elnöké.

A Színház- és Filmművészeti Egyetemet azért említem külön, mert csak itt fordult elő eddig, hogy a vezetés minden információt megosztott a közösséggel, azaz az oktatókkal és a hallgatókkal is, továbbá itt a döntéseket nem egy szűk kör, hanem az őket képviselő szenátus hozta. Mivel ellenálltak, nem is részesültek olyan kegyekben, mint a többiek, akik a hírek szerint megint (az MTA ügyeiben is járatos) Gál András Levente ügyvédi irodájával tárgyalva tudták meg, mi vár rájuk. Nyilvánvaló, hogy akik az elfogadást (vagy a beletörődést) választották, arra számíthattak, hogy az eddigi vezetők a helyükön maradnak, vagy ha lejár a megbízásuk, akkor kellemes színekúrához jutnak, mint az már legalább az egyik egyetemen meg is valósult.

Mivel mindenhol új intézmény alakul, nemcsak az eddigi adó- és számlaszámok, de a régi szabályzatok, vezetői kinevezések is érvényüket veszítik, új pályázatokat kell kiírni, amelyekről a kuratóriumok fognak dönteni. Bizonyára a már „kiszolgált” rektorok is akár újrakezdhetik rektori pályájukat, tehát érdemes volt a belenyugvó stratégiát választaniuk. A törvény szerint a szenátus szavaz, és sorrendbe állítja a rektorjelölteket, akiről a fenntartó, vagyis a kuratórium dönt „a szenátus véleményének mérlegelésével”. Lefordítom: ez azt jelenti, hogy a jelöltek közül bármelyiket kinevezheti, akár azt is, aki egyetlen szavazatot sem kapott. És ez a veszély leginkább az átalakításába bele nem nyugvó SZFE-t fenyegeti.

Tudjuk, hogy az állami egyetemeken az utóbbi években kinevezett rektorok személyét egyfajta informális nyomással igyekezett sugalmazni az oktatási kormányzat – bár a vágyai nem minden esetben teljesültek. Ez a mostani átalakítás a kinevező testületek egyoldalú és kívülről megváltoztathatatlan összeállítása jóvoltából gyakorlatilag bebetonozza a politikai preferenciákat tekintet nélkül az eljövendő országgyűlési választási eredményekre, s ezzel az egyetemek munkavállalóit is kiszolgáltatott helyzetbe hozza, hiszen a

Mt. révén bárki bármikor elbocsátható lesz.

Az egyetemek mindenhol a világon komoly gondokkal, kihívásokkal néznek szembe, különösen a járvány folytán csökkenő költségvetésük miatt. Az alapítványi formába való átalakulás az egyik előremenküldési lehetőségük, de a kormányok sehol máshol nem használták ki, hogy politikai megbízottakkal tűzdeljék tele a tulajdonosi jogokat gyakorló testületeket.

Mindeközben nagy-nagy csendben kinevezték a miskolci rektorságra jelölt Horváth Zita utódját a felsőoktatási helyettes államtitkár posztján: Hankó Balázs főgyógyász, egyetemi docens, korábbi miniszteri biztos és SE-rektorhelyettes nem csupán az orvosegyetemi vonalat erősíti a szülészprofesszor Bódis József államtitkár mellett, de mivel Merkely Béla SE-rektor mellől érkezett, kinevezése azt sejteti, hogy a vidéki orvoskarok SE alatti szuperegyetemé váló összevonásának ötlete nem került le a napirendről.

Mondanom sem kell, hogy a felsőoktatásról szóló távlatos terveket ilyenkor nagy hangon emlegető korifeusok, beleértve magát Palkovics minisztert is, ugyancsak bajban lennének, ha a nevével fémjelzett Felsőoktatási stratégiában akár az alapítványosításnak, akár ennek az összevonósdinak a gondolatát meg kellene találniuk.

1

<https://kultura.hu/magyarsagkutato-intezet-nemzetkozi-eredmenyek-erositik-az-intezet-kutatoinak-teziseit/>
<https://www.nyest.hu/renhirek/arpad-hazi-kektura-afganisztanbol-baskortosztanba>

2 <https://mki.gov.hu/hu/magyarsagkutato-intezet>

3

<https://444.hu/2020/06/24/kevesebb-raforditassal-nagyobb-kontroll-errol-szol-az-egyetemek-alapitvanyi-kiszervezese>

4 <http://godolloihirek.hu/cikkek/2020/07/26/kitekint/rektort-valt-az-agrar-tudaskozpontta-alakulo-godolloi-egyetem>